

Gränsland, Shen Congwen

”När landsvägen som utgör den östra länken i farleden mellan Sichuan och Hunan har tagit sig över gränsen till Hunan och närmar sig en liten bergsstad som heter Chadong hejdas den av en smal ström. Intill strömmen står en liten vit pagod och nedanför pagoden bor en familj som består av en gammal man, ett flickebarn och en byracka.” Så inleds Shen Congwens roman *Gränsland*, och så presenteras huvudpersonerna i denna poetiska, varma och mycket vemodiga berättelse om ett Kina långt från det moderna livet. *Gränsland* anses av många som Congwens främsta verk, och Congwen själv fanns fram till sin död med bland de författare som diskuterats i Nobelprissammanhang.

Varför läsa Gränsland i skolan?

Det finns många goda skäl att läsa *Gränsland* i skolan.

För det första är *Gränsland* en text som omfattar den ovanliga kombinationen av att vara enkel och samtidigt mångtydig, lättläst och samtidigt innehållsrik, vardagligt konkret och samtidigt sagoskimrande. Den passar både vana och mindre vana läsare och har ett behändigt format.

För det andra är *Gränsland* en text som på olika sätt diskuterar stora och viktiga frågor, frågor om barndom och uppväxt, om självständighet och beroende, om kärlek och sexualitet, om självförtroende och respekt, om vad som ska värderas högt i livet, och vad som inte är värt att lägga sin möda på.

För det tredje är *Gränsland* ett exempel på en lättillgänglig text från Kina, som vidgar horisonten för den som är van att hämta sitt tillflöde mest från den västliga horisonten – och det gäller kanske många av oss.

För det fjärde är *Gränsland* ett exempel på förbjuden litteratur, litteratur som har setts som misshaglig och politiskt olämplig under lång tid i sitt ursprungsland. Det kan vara värt att påminna om att litteratur inte bara kan vara förströelse och underhållning utan att den också kan vara bärare av idéer och utmaningar som hotar ställa samhällen och institutioner på ända. Det kan vid första anblicken kanske vara svårt att förstå att denna poetiska och sagoliknande berättelse om Jedeflicka och hennes morfar har betraktats som förbjuden läsning – men så är det faktiskt. Värt att tänka på när man läser!

Shen Congwen - rik produktion och lång tystnad

Shen Congwen föddes 1902 i Hunan-provinsen i Kina, samma provins som romanen *Gränsland* utspelas i. Hunan ligger i södra Kina och är faktiskt också Mao Zedongs födelseprovins, vilket naturligtvis inte alls har med Congwens författarskap att göra. Tvärtom kan man nästan säga, eftersom Congwen gjort sig känd som en i politiskt hänseende självständig och mot makten och myndigheterna kritisk författare. När han dog 1988 i Beijing vid 85 års ålder, hade han varit tyst som skönlitterär författare i nära 40 år, efter att både kommunister och nationalister bannlyst hans verk och föranstaltat bokbål på det han skrivit. I slutet av 1970-talet hade den kinesiska regimen dock börjat ge utgivningstillstånd till titlar av Congwen igen – om än i mycket små upplagor. Två av hans romaner, *Xiaoxiao* (inte översatt till svenska) och *Biancheng* (*Gränsland*) filmatiserades också på 1980-talet.

Det var under framför allt 1920- och 30-talen som Congwen skrev skönlitterära berättelser. *Gränsland* kom ut 1934, och är en av närmare fyrtio romaner han skrivit. Han skrev också flera

hundra noveller och essäer innan han tystnade som författare, 1949. Han vägrade skriva den litteratur som den kommunistiska regimen ville se skriven.

Till landsbygdens och det enkla livets lov

Congwen skrev sina många romaner och noveller i Beijing, men de flesta av dem utspelas inte alls i stadsmiljö eller i modernitetens värld. I stället är det, som i *Gränsland*, landsbygden som beskrivs.

Congwen lyfter fram gamla traditioner och värden, inte minst ritualer och muntliga traditioner från olika minoritetsgrupper; hans pappa tillhörde miao-minoriteten och hans mamma tuija-minoriteten. Han hade alltså en rik folklig kulturskatt med sig från barnsben. Dessutom tillbringade Congwen flera år i sin ungdom som sergeant vid olika regementen i Hunan, Sichuan och Guizhou, områden där det lever många olika icke-kinesiska folkslag med egna traditioner och religiösa förställningar. Göran Malmqvist beskriver i förordet till *Gränsland* hur Congwen rörde sig som fisken i vattnet bland "banditer, opiumsmugglare, prostituerade, flodskeppare, färjkarlar, fäktmästare, soldater, schamaner, bönder och krämare" – onekligen ett spännande och färgstarkt liv vars erfarenheter också speglades i många av hans noveller.

Congwen skrev själv i ett företal till en av sina böcker att han var "lantbo, och det säger jag utan vare sig stolthet eller ödmjukhet". Han fortsatte med att beskriva lantbons egenskaper, som kännetecknas av enkelhet, moralisk styrka och äkthet. Kanske finns det en slags naivitet i det lantliga sättet att tänka och resonera som Congwen beskriver det, en omedelbarhet som för tanken till barnets spontanitet och rika känsleregister. Men det finns också mycket av åldrad visdom, av mänsklig erfarenhet som samlats och som håller för kommande generationer att bygga på och lita till. Den visdomen knyter människan nära jorden hon lever av, nära naturen hon nyttjar. Congwen ville, enligt Göran Malmqvists förord igen "väcka sina medmänniskor till insikten att materiella framsteg och den moderna civilisationens väsen hotar att beröva människan hennes barnasinne och hennes förmåga till spontant sinnlig inlevelse". Det är kanske inte så konstigt att den lilla familjen i centrum för *Gränsland* består av just ett barn, en gammal man och en hund: barnlig nyfikenhet, åldrad visdom och naturnära gemenskap...

Några teman

Gränsland är som sagt en väldigt rik berättelse, utifrån vilken många olika teman kan diskuteras. Här presenteras ett antal teman, med möjliga frågor att diskutera i klassrummet efter (eller om man så vill under) läsningen. Man kan be eleverna att särskilt tänka på några frågor under läsningen, eller spara frågorna till diskussion i helklass/mindre grupper efter avslutad läsning. Be gärna eleverna att skriva upp citat/sidhänvisningar när de läser, vare sig de har frågor att tänka på under läsningen eller frågorna används vid den gemensamma diskussionen. Citat, vare sig det handlar om sådant man tycker är särskilt vackert, tankvärt, konstigt eller roligt är ALLTID användbara när man ska diskutera en gemensamt läst bok!

Familjerelationer

Huvudpersonerna i *Gränsland* är en liten familj bestående av morfar, Jedeflicka och hunden. I denna familj finns också, i alla fall i morfars tankar, också Jedeflickas mor som begick självmord när Jedeflicka var helt liten. Å ena sidan finns en stor varm kärlek till Jedeflicka, men där finns också en stor oro. Relationen mellan Jedeflicka och hennes morfar är varm, men inte utan spänningar.

Jedeflicka sliter med sin vilja att bli självständig, och sin rädsla för att bli ensam. Morfar brottas med frågor om hur man fostrar till självständighet utan att tappa omsorg och skydd. Ingen av

dem talar egentligen klarspråk med den andra om vare sig farhågor eller förväntningar, utan det är i handlingar och på omvägar som frågor ställs och omsorger visas.

En annan familj som finns i berättelsens blickfång är hamnkaptenen Shunshun och hans två söner. Också här finns det mycket värme, och en del komplikationer. ”Redan när pojkar var små förstod Shunshun att den äldste av dem i allt tog efter far sin, och därför slösade han sin kärlek på den yngste.” De båda bröderna är både lika och olika, och deras relation ställs förstås på sin spets när det visar sig att de bägge är förälskade i samma flicka.

Klassrumsfrågor

- Fundera över relationen mellan morfar och Jedeflicka. Vad tycker du är särskilt bra i den relationen? Vad tycker du är mindre bra? När tycker du att Jedeflicka och morfar har det som bäst tillsammans? När missförstår de varandra, eller kommer på kant med varandra? Gör det någon skillnad för Jedeflickans uppväxt att hon uppfostras av sin morfar och inte av sin mamma eller pappa tror du? Vilken i så fall? Finns det nånting du skulle vilja att morfar talade med Jedeflicka om? Vad i så fall och varför? Finns det något du skulle vilja att Jedeflicka talade med morfar om? Vad i så fall och varför?
- Fundera över hamnkaptenen Shunshun och hans två söner. Hur tänker du kring hans sätt att se på sina söner? Kan man älska två barn på samma sätt – eller är kärlek alltid olika? Är hamnkaptenen en bra förälder? På vilka sätt i så fall? Är han en dålig förälder? På vilka sätt i så fall?
- Var är kvinnorna i den här berättelsen? Hur tänker du kring skildringen av manligt och kvinnligt när det gäller familjerelationer i *Gränsland*?

Förälskelse och sexualitet

Berättelsen om Jedeflicka handlar om hennes övergång från barn till ung kvinna. Det är en övergång som hon inte helt förstår sig på själv; hon reagerar på sätt som hon inte känner igen, tänker tankar hon inte förstår varifrån de kommer. Morfar ser henne, och förstår vad som händer men kanske inte alltid vare sig hur han ska hantera det eller hur Jedeflicka upplever situationen.

Klassrumsfrågor

- Jedeflicka upplever att hon förändras – men hon förstår inte riktigt hur och varför. På vilka sätt tycker du att hon verkar förändras genom romanen, hur tar sig förändringarna uttryck? Skulle du säga att det är ”vanliga pubertetstankar och – känslor” som Jedeflicka upplever, eller är det något annat? Vad i så fall? Finns det sådant du tycker att författaren beskriver särskilt väl i upplevelsen av att gå från barn till vuxen? Vad i så fall? Finns det sådant som du tycker inte stämmer alls? Vad i så fall?
- Morfar känner också att Jedeflicka förändras, och tänker mycket på att han måste förändra sitt sätt att vara med och mot henne. Tycker du att han är en bra tonårsuppfostrare? På vilka sätt i så fall? Finns det sådant han borde tänka annorlunda om? Vad i så fall?
- När anser du att Jedeflickas förälskelse i Andrebror sätter fart? Vad är det som gör att du tycker att hon visar att hon är förälskad? När förstår hon själv att hon är förälskad? Kan man vara förälskad utan att själv förstå det? Vad behövs i så fall för att man ska ”komma på hur det är”?
- Förälskelse beskrivs ju på många olika sätt i texten. Ge exempel på olika förälskelser och vad de leder till. Finns det någon ”sens moral” i boken, någon antydning om att ”gör du så här så går det bra/dåligt”? Vilken i så fall och hur visas den?

- Jedeflickas förhållande till sina friare är mycket indirekt: hon talar knappt med dem själv, och det utbyts inga kärleksord eller – handlingar. Betyder det att den kärlek som beskrivs är bortkopplad från sexualiteten? Förklara hur du tänker.
- Hur beskrivs sexualitet i texten? Finns det exempel på olika ”slags” sexualitet, som värderas på olika sätt? Hur i så fall? Hur tycker du att texten beskriver sexualiteten: bra, dålig, viktig, oviktig...? Visa med citat och motivera!

Det goda och det rätta

Det finns många beskrivningar av goda och redbara män och kvinnor i den lilla hamnstaden – det är en närmast sagolik idyll. Konflikter reds ut, människor är rimligt generösa och rimligt omhändertagande – utom några som är ovanligt rättskaffens, som morfar. Vore det inte för att det mitt i denna idyll också finns inslag av burleska historier och glada krumelurer skulle det nog bli sedelärande i överkant. Nu blir det inte det, men det är väldigt tydligt att Congwen vill lyfta vissa ideal.

Klassrumsfrågor

- Vilka ideal tycker du att texten lyfter fram som mest väsentliga för en människa? Ge exempel med citat! Är dessa ideal realistiska? Resonera med exempel från texten och motivera ditt svar.
- Finns det ideal som texten lyfter fram som du inte alls tycker är värda hålla högt? Vilka i så fall, och varför? Resonera med exempel från texten och motivera ditt svar.
- Finns det ideal som den här texten lyfter fram som du tycker borde få större plats i vårt samhälle i dag? Vilka i så fall och varför?
- *Gränsland* var i drygt 30 år en förbjuden bok i Kina. Vad tror du det kan ha berott på? Vilka värderingar/beskrivningar kan den kommunistiska regimen ha uppfattat som samhällsfientliga eller olämpliga? Att förbjuda böcker betyder att man samtidigt erkänner att böcker har eller kan ha stor betydelse. Håller du med? Varför/varför inte?

Att bli vuxen

I början av texten är Jedeflicka ett barn, när vi lämnar henne har hon begravt sin morfar och börjat sitt vuxna liv. Visserligen finns där stallknekten Yang som känns som en farbror för henne, men hon måste nu ta ansvar för sig själv på ett annat sätt. Nu förstår hon också, via Yang, mycket av det som hon tidigare inte förstått av sina föräldrars historia, av relationerna med de två uppvakande bröderna och morfaderns betydelse för hennes eget liv. Det går väldigt fort i texten – det är kanske inte just vad det innebär att vara vuxen som intresserar Congwen, utan tillståndet i gränslandet mellan barn och vuxen...

Klassrumsfrågor

- Om *Gränsland* bland annat handlar om att bli vuxen, när skulle du säga att Jedeflicka blir vuxen? Vad skiljer vuxendom från barndom, som du ser det? Tycker du att det finns något i *Gränsland* som särskilt bra beskriver skillnaden mellan att vara barn och vuxen? Vad i så fall?

Gränser – och att överbrygga dem

Kanske alla teman i *Gränsland* egentligen kan kopplas ihop till ett enda, gränser och gränsöverskridanden.

Först och främst finns ju den tydliga gränsmarkering som floden är, och färjkarlens uppgift att hjälpa människor från den ena sidan till den andra. Färjkarlar är det ju gott om i mytologins värld, och vi talar ofta om att bygga broar också mellan människor. Färjkarlen, Jedeflickans morfar, har den

viktiga uppgiften att se till att människor kommer över floden, och han är noggrann med sin uppgift. Någon måste alltid sköta färjan; den gräns som floden innebär måste hela tiden överbryggas med färjans och färjkarlens hjälp. Han arbetar dagligen med en helt konkret gränsöverskridande gärning.

Men det finns många andra gränser som ska överkommas i berättelsen. Det är Jadflickan som befinner sig i gränslandet mellan barn och vuxen, som ska växa upp och bli en självständig individ. Det är gränsen mellan man och kvinna, som förälskelsen ska överbrygga. Det är gränsen mellan hög status, hamnkaptens söner, och lägre status, den enkle färjkarlens dotter.

Redan i första kapitlet ges exempel på två människor som inte klarar att överskrida gränser för att komma vidare: Jadflickas mor och hennes soldat, som förälskade sig men som inte förmådde bryta upp från de sammanhang de befann sig i. De valde döden istället för livet. För att överleva måste man ta sig över och igenom gränser – det är ett av de teman som återkommer. Och det är inte alltid lätt.

En del gränser är svåra och smärtsamma att ta sig över och igenom, som övergången från barn till ung kvinna. Jadflicka förstår sig inte riktigt på sig själv. Hon är ibland glad, ibland ledsen, hon drömmer sig bort och vet samtidigt inte vad hon tänker på – hon känner inte igen sig själv, och ibland skrämmer det henne. Någon som känner igen tonårens glädje och förtvivlan?

Andra gränser är inte så svåra att överbrygga som man i förstona skulle kunna tro: Hamnkaptens Shunshun hindrar inte sina söner Storebror Tianbao och Andrebror från att välja den flicka de helst vill ha, trots att de båda vill ha den enkla färjflickan. Olika ekonomisk status skapar inte nödvändigtvis hinder i Congwens hamnstad. De viktiga skillnaderna handlar om moraliska kvaliteter, inte om ekonomiska förutsättningar. Och moral måste bedömas på djupet, inte på ytan – en kort men tydlig passus om den lilla hamnstadens prostituerade belyser detta.

Men mellan hjärta och hjärta finns en gräns som måste överskridas. Morfar färjkarlen diskuterar olika förhållningssätt med Storebror Tianbao, och talar om att man kan välja stridsvagnens väg eller springarens. Tianbao väljer stridsvagnens väg, att anlita äktenskapsmäklare som förhandlar om kärleken. Andrebror tror mer på den andra vägen, springarens väg, som innebär att den förälskade uppvaktar sin älskade med sång, en tradition som Congwen för övrigt hämtat från sin uppväxt. Jadflicka har redan, utan att själv riktigt vara medveten om det – men läsaren har förstått – förälskat sig i den vackre Andrebror, och när hon i drömmen hör hans sång om natten samlar hon ”tigerliljor på klippkanten”.

Romanen avslutas med att Jadflicka sitter och väntar på Andrebror: ”Kanske kommer han aldrig tillbaka. Kanske kommer han imorgon.” Jadflicka befinner sig i gränslandet, i väntan på besked om Andrebror lever eller är död, återvänder eller blir borta. Och läsaren stannar där med henne, och väljer kanske själv om det är i hopp eller förtvivlan?

Katarina Lycken Rüter